

RECENZE A ZPRÁVY

Korespondence Waleryho Goetela s Radimem Kettnerem – Korespondencja Walerego Goetla z Radimem Kettnerem – Correspondence between Walery Goetel and Radim Kettner, ed. Joanna Laskosz – Jan Chodějovský, přel. Anna Pavličková Wilińska – Barbora Kulawiaková – Tomáš W. Pavlíček – Jan Chodějovský, Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Polska Akademia Umiejętności – Archiwum Nauki PAN i PAU: Praha – Kraków 2019, 248 s., ca 30 fotografií. ISBN 978-80-88304-16-6.

Jakkoli česko(slovensko)-polské vztahy během 20. stol. nebyly v politické rovině bez třenic,¹ existovaly obory, v nichž se spolupráce bez ohledu na politické názory stala takřka příkladnou. Takovou byla např. kooperace české a polské přírodovědy, jejichž zástupci spolupracovali takřka vzorně. A lze říci, že v intencích těchto kontaktů pokračuje tato činnost až do dnešních dnů, jak ukazuje i recenzovaná publikace.

Spolupráce Masarykova ústavu a Archivu AV ČR v Praze a Archiwum Nauki PAN i PAU v Krakově je již delšího data a za poslední dvě desetiletí bylo jejím výsledkem už několik knih, mj. o kontaktech mezi právníky či orientalisty.² Nynější edice pak míří do dalšího oboru, tentokrát dějin přírodních věd, přičemž editoři – Jan Chodějovský z Prahy a Joanna Laskoszová z Krakova – vybrali osobnosti dvou významných geologů, Waleryho Goetela a Radima Kettnera.

Hezky graficky vybavená publikace se skládá ze dvou částí: úvodních studií (vždy jsou česky, polsky a anglicky – což poněkud opticky zvětšuje obsah publikace, ale vzhledem k zamýšlenému čtenářstvu je to víc než vhodné) a vlastní edice vzájemných dopisů obou geologů. Samozřejmostí je bohatý poznámkový aparát, ale i fotografický doprovod, ilustrující životy obou vědců.

Úvodní studie jsou tři, dvě biografické a jedna komentářová. V první kapitole podává Joanna Laskoszová stručný životopis klasika polské geologie Waleryho Goetela (1889–1972), jehož význam jako geologa, ochránce přírody, ale i významného sportovce a organizátora turistiky převyšuje úzce středoevropský rámeček. Text je zaměřen zejména na biografii, nikoli na jeho odbornou činnost; připomenuty jsou Goetelovy „české“ kořeny (dědeček pocházel ze severomoravských Oder) a jeho blízké vztahy s československým vědeckým prostředím. Naopak, snad z ohledu k rodině, jen stručná zmínka je tu o Goetelově manželství s Marií Bronisławou Skłodowskou, neteří nobelistky Marie Curie, s níž se Goetel také osobně znal.

¹ „Česko-polské vztahy“, in: *Akademická encyklopedie českých dějin*, sv. 2, Praha 2011, s. 341–374.

² Ewa Dziurzyńska – Marek Ďurčanský – Pavel Kodera (ed.), *Korespondencja Tadeusza Kowalskiego z Janem Rypką a Bedřichem Hroznym*, Kraków – Praha 2007; Ewa Dziurzyńska – Martina Šumová (ed.), *Korespondencja Adama Vetulaniiego z Miroslavem Boháčkiem / Korespondence Adama Vetulaniho s Miroslavem Boháčkem*, Kraków – Praha 2017.

Pendentem k této studii je text Jana Chodějovského z pražského Archivu AV ČR, který napsal životopis geologa Radima Kettnera (1891–1967). Na 12 stranách je podána stručná biografie jednoho z vůbec nejvýznamnějších a nejvšestrannějších českých geologů (autor správně podotýká, že tu chybí jeho důkladný životopis!), opět s výrazným připomenutím jeho kontaktů na polskou stranu, jimiž se autor studie ostatně opakovaně zabýval.³ Z hlediska biografů kvitují, že zde je naopak Kettnerovo manželství s Marií, dcerou přírodovědce Maurice Remeše, připomenuto výrazněji – a to nikoli jen v textu, ale i díky celé řadě cenných fotografií. (Pro čtenáře mimo obor – Kettnerova žena zahynula tragicky při exkurzi v Belanských Tatrách roku 1933, jen několik let po svatbě.) Třetí kapitola úvodní části, označená Nad korespondencí Waleryho Goetela a Radima Kettnera, je pak z pera Zbigniewa Wójcika z Muzea Země PAN. Jde o jakýsi úvod pro kdysi plánovanou edici až nyní vydaných dopisů, který shrnuje vzájemný vztah obou vědců, a může tak sloužit jako „vstupní přednáška“ k následující edici.

Vlastní edice obsahuje 62 dopisů obou vědců; mnohem více, 51, je těch Goetelových Kettnerovi, zbylé naopak Kettnerovy pro Goetela. (Důvod je zřejmě prostý, část Goetelova majetku nepřežila druhou světovou válku.) První je z roku 1924, poslední napsal Goetel jen měsíc před smrtí svého pražského kolegy. Dopisy jsou vždy v originálním znění, tedy hlavně polsky (jakkoli primárním jazykem edice je čeština, v níž je i poznámkový aparát); jsou většinou stručné, někdy zcela (pozdrav z Kremnice, č. 3, nebo gratulace k sňatku, č. 8), jindy naopak obsáhlejší. Většinou se týkají odborné činnosti ať již geologické či ochranné, méně pak poměru ve vědecké komunitě a jen vzácně osobních záležitostí, ač si od počátku 30. let oba vědci tykali – oslovovali se „Drahý kolego“ či „Milý příteli“, vzácně pak jménem („Radimie“). Až ke konci 50. let se začínají objevovat i kritické poznámky, zajímavé jsou například Kettnerovy dopisy č. 53 a 56, stěžující si na přes příliš byrokratických povinností a formalit.

Celá kniha je zpracována velmi svědomitě, s naprostým minimem chyb, a přímo navrhuje k vydání dalších podobných prací – ostatně přímo v textu (s. 57) je naznačeno, že na řadě by mohla být edice korespondence Waleryho Goetela s botanikem (a také politikem!) Karlem Dominem, jíž se autorka polské části edice již začala věnovat.⁴ Autorům patří gratulace k vydané knize a opakované přání, aby se v dobře započatém díle pokračovalo.

JIŘÍ MARTÍNEK

³ Jan Chodějovský, „Česko-polské kontakty v oblasti přírodních věd: sonda do archivních fondů“, *Historia Slavorum Occidentis : czasopismo historyczne = časopis historický S*, 2015, č. 1 (8), s. 168–177.

⁴ Joanna Laskosz, „W boju o pograniczne parki narodowe – z korespondencji Walerego Goetla i Karela Domina“, *Wierchy* 82, 2016, s. 75–98.

Konference Evropské společnosti pro dějiny vědy (ESHS), Londýn 2018 a Boloňa 2020

Konference ESHS se konají každé dva roky, v roce 2016 byla na konferenci úspěšně uspořádán v Praze svěřena organizace té následující kolegům z Britské společnosti pro dějiny vědy (BSHS). Pod dojmem šoku z výsledků hlasování o odchodu Spojeného království z Evropské unie bylo za hlavní téma zvoleno *Unity and Disunity*.

Program konference byl členěn podle uvedeného schématu: úvodní plenární sekce spojená s přednáškou nositele Neuenschwanderovy ceny (tentokrát jím byl Robert Fox z Oxfordu s přednáškou *Memory, Celebrity, Diplomacy. The M. Bertholet Centenary, 1927*), dvě plenární sekce s přednáškami mladých vědců a maratón desítek paralelních sympozií a sekci sestavených z jednotlivě přihlášených referátů. Tematický, chronologický i geografický záběr byl tradičně velmi široký; i když by z formální logiky vyplývalo, že hlavnímu tématu stanovenému na základě binární opozice 1/0 není možné nevyhovět, u některých sekcí (natožpak jednotlivých referátů) bylo toto spojení jen velmi volné.

Účastník konference ani autor zprávy si nemůže udělat alespoň základní obraz o celém programu konference jinak než četbou abstraktů, do hloubky může proniknout jen návštěvou pečlivě vybraných témat. Následující zpráva se proto zaměří pouze na jediné sympozium, které ovšem probíhalo celkem ve třech blocích po celý jeden jednací den. Jeho iniciátory byly české kolegyně Adéla Jünová Macková (Masarykův ústav a archiv AV ČR) a Milada Sekyrková (Ústav dějin a archiv UK), podle regulí musely své síly spojit s kolegou z jiné země, kterým se stal Michał Kokowski (Varšava/Krakov), a povinně získat též komentátora,

v tomto případě dlouholetého spolupracovníka kolegů ze středoevropských zemí, Mitchella G. Ashe (Vídeň). Za téma zvolili jeden z nejvýraznějších prvků středoevropských dějin vědy a vzdělanosti: *Kontinuita a diskontinuita v univerzitním vzdělávání a výzkumu ve střední Evropě během druhé světové války*. V precizně vypracovaném abstraktu symposia byly představeny hlavní okruhy a problémy tématu: na jedné straně uzavření vysokých škol v některých okupovaných zemích a jeho důsledky pro studenty i vědce, mj. hledání alternativních možností vědecké práce v neuniverzitních institucích (včetně významného průmyslového sektoru), na druhé pak podřízení vědeckých a výukových institucí v Německu, Rakousku nebo Maďarsku potřebám politiky, ideologie a války; v obou případech se tak měly tematizovat též strategie přežívání, kolaborace či odporu, to vše v rovině institucionální i osobní.

Nemohu posoudit jak v jiných sympoziích a sekcích, ale ve sledovaném sympoziu byl program dle předepsaného schématu smysluplně a pestrě naplněn a bez jakýchkoliv zádrhelů (kromě jediného na poslední chvíli ze zdravotních důvodů odřeknutého referátu maďarského kolegy) také proběhl. Hladký průběh tohoto symposia do jisté míry kontrastoval s organizací celé konference, která již ve stadiu příprav i v průběhu akce vykazovala jisté rezervy (eufemicky řečeno).

Stručně představme referáty, které na sympoziu zazněly, i některé významnější komentáře k nim, které se objevily v diskusi. První blok uvedl Michal Šimůnek (ÚSD AV ČR) systematickým přehledem o hlavních rysech i limitech nacistické vědní politiky vůči české vědecké komunitě v Protektorátu Čechy a Morava 1939–1945. A. Jünová Macková na něj navázala případovou studií

o osudech Školy orientálních jazyků a Orientálního ústavu za druhé světové války, kterým se po určitou dobu dařilo plnit funkci alternativní vědecké i vzdělávací instituce. Synergický efekt měly dva příspěvky k českému a slovinskému prostředí. Tomáš Gecko (MÚA AV ČR) představil vysoce teoreticky fundovaný referát založený na konceptu „habitu“ a na osudu tří konkrétních vědců z českých zemí modeloval tři možné strategie: přežití, adaptace a příležitost. Osobně se přiznám, že celý konstrukt se mi jevil jako sice teoreticky velmi podnětný, ale v konkrétní argumentaci ne zcela přesvědčivý (z oficiální a posléze i kuloárové diskuse jsem nabyl dojmu, že jsem nebyl sám). S tímto příspěvkem kontrastoval referát Željko Oseta (Slovinsko), který bez většího teoretizování podal živý a v mnohém zobecněním schopný obraz osudů tří slovinských vědců.

Obsah druhého a třetího bloku představím v mírně pozměněném pořadí, než v jakém referáty ve skutečnosti zazněly, aby vynikly některé souvislosti, jež považuji za důležité. Polská zkušenost z války a okupace (nejen německé, ale též sovětské!) byla představena třemi kolegy. Friderich Cain (Erfurt) podal základní přehled polské problematiky (uzavření vysokých škol, represe, podzemní akademie, aktivity v exilu) nejen z hlediska faktografie a vědecké interpretace, ale též z pohledu politiky paměti, (nejen) v Polsku tak důležité. Spoluorganizátor symposia M. Kokowski předestřel v hlavních rysech stejný obraz, ovšem s důrazem na fakt, že polská akademická sféra v letech 1939–1945 vzdorovala dvojímu nepříteli. Polský případ doplnil Wiesław Wójcik (Częstochowa) o činnost matematiků v exilu. Výhradně biograficky byl zaměřen referát Erwina Neuenschwandera (Curych) o německých matematicích. Faktograficky velice dobře fundovaný a živě přednesený referát

Annette B. Vogt (Berlín) o rezistenci německých vědců vůči nacistickému režimu vzbudil menší rozpaky ze zásadního koncepčního důvodu. Němečtí kolegové mají totiž sklon chápat anglický výraz *resistance* v jeho ostřejším vymezení jako „odpor, odboj“ a takto interpretovat jinak nezpochybnitelné a veskrze sympatické akce, které by však v kontextu jiných odbojových hnutí (zůstaneme-li u geografického vymezení symposia, například polského nebo českého) vyznívaly dosti krotce. Můj vlastní silný pocit byl hlasitě formulován anglickými i českými kolegy, kteří představené názory několika německých vědců vyjádřené v soukromé korespondenci považují maximálně za projevy odolnosti (*resistence*) vůči nacistické ideologii a praxi (bez výhrad byla jako příklad *resistance* přijata pomoc německých antinacistických exulantů obětem pronásledování).

Tři zbylé referáty opět představily českou zkušenost. Martin Franc (MÚA AV ČR) poukázal velmi přesvědčivě na silnou kontinuitu badatelských týmů vědců mladší generace, které vznikaly v podmínkách resortního průmyslového výzkumu v protektorátu a po válce, zejména pak po založení ČSAV, patřily k oporám výzkumných institucí nového typu (akademických ústavů), přičemž nejvýznačnější představitel posléze náleželi ke koryfejům nového systému organizace vědy (například F. Šorm) nebo k nejúspěšnějším českým vědcům 20. století vůbec (O. Wichterle). První výstupy z rozsáhlejšího projektu představil Jiří Šoukal (MÚA AV ČR) na příkladu alternativních kariér českých profesorů medicíny za druhé světové války. Podobně jako u jeho kolegy T. Gecka se můžeme těšit, že slibně zahájený a teoreticky opět vysoce podložený projekt naplní bohatou heuristikou, aby jeho argumentace vyzněla přesvědčivě a získaný

obraz byl úplnější než představený vzorek. Třetí blok a tím i celé sympozium uzavřela jedna z organizátorek M. Sekyrková referátem o diskontinuitě vědeckého díla v životě historika Otakara Odložilíka, který též vzbudil v diskusi zasloužený zájem.

Profesor M. G. Ash sumarizoval společnou zkušenost střeoevropských vědců (respektive její významný segment: sympozium se například nevěnovalo otázce podílu vědců na ose „oběti a jejich kati“) v půlhodinové závěrečné řeči. Za jeho mimořádně aktivní účast během příprav sympozia, ale především za dlouholetou spolupráci a podporu české vědecké komunity v oblasti dějin vědy a vzdělanosti mu byla Společností pro dějiny věd a techniky ČR udělena Medaile Bernarda Bolzana, kterou mu přítomní čeští kolegové v Londýně předali u příležitosti jeho 70. narozenin.

Pro následující evropskou konferenci převzali štafetu italští kolegové. V září 2018 v Londýně ještě netušili, jaké zkoušky budou o dva roky později vystaveni. Pandemie koronaviru, která zcela změnila možnosti komunikace a cestování, je přiměla zvážit, zda konferenci zrušit či se přizpůsobit komplikované době. Organizátoři se k výzvě postavili čelem a konferenci poprvé v historii evropských setkání uspořádali virtuálně, online. Ve dnech 31. srpna – 3. září 2020 se díky tomu distančně uskutečnila řada sympozií pro takřka pět set účastníků, jejichž společným jmenovatelem bylo téma **Visual, Material and Sensory Cultures of Science**. Zasedání a přednášky se týkaly historie smyslových přístupů k vědeckým objektům, budování vědeckých postupů, založených na používání smyslů, vztahu mezi výtvarným uměním a vědami napříč národy, obdobími a historiografiemi.

Konference dostala nové uspořádání, když plenární zasedání soustředila na samý začátek (na rozdíl od jejich obvyklého rozdělení do všech dnů konference). Cenu Gustava Neuenschwandera tentokrát získal Kostas Gavroglu (University of Athens, přednáška *The Sisyphean fate of historians of science*), svou přednášku pronesl i prezident ESHS Theodore Arabatzis (University of Athens, *History of Science and its Interlocutors in the Humanities*).

Pak už následovala jen jednotlivá sympozia.

Měli-li bychom sledovat českou stopu na této konferenci, zmíníme sympozium, pořádané Markem Ďurčanským a Miladou Sekyrkovou (oba UDA UK), *Universities and Their Cities. Visual Traces of Universities and Scholars in University Cities across Eras*, zaměřené na vzájemné ovlivňování univerzit a jejich hostitelských měst. Její účastníci přistoupili k tématu různými způsoby a zaměřili se i na různá historická období.

Marek Ďurčanský se na úvod setkání zabýval mimopražskými objekty Univerzity Karlovy a jejich lokacemi. Robert Tomczak (Univerzita Basileje) vrátil svým příspěvkem *Visual traces of Basel University and Its Scholars (XV–XVIII) – University Heritage as a Family Legacy* posluchače do raného novověku a sérií vhodně vybraných ilustrací ukázal vzhled univerzitních budov v důležitém švýcarském městě.

Andor Mészáros (Eötvös Loránd University of Sciences, Budapešť) připomněl především okolnosti spojení Budy a Pešti v 19. století v souvislosti s univerzitními dějinami obou historických měst (*The Role of the University in Formation of the Capital of Hungarian State in 19th Century*). Juliane Mikoletzky (TU Vídeň) přenesla auditorium pomyslně do Vídně, kde myšlenka a realizace stavby kampusu Technické univerzity

prodělaly četné peripetie (*The Fascination of the „Campus“ Idea. 200 Years of Location Development of the Vienna University of Technology*). Mimo střední Evropu směřoval příspěvek Ab Flipse (Vrije University, Amsterdam), zaměřený podobně jako videňský referát, jen předestírající velkolepější myšlenku budování univerzitního kampusu v novější době a s velkorysejší dotací: *The Vrije Universiteit Amsterdam as a Campus University: 'Cité Universitaire' between Dream and Reality*. Na závěr symposia byl oživením referát Adély Júnové Mackové (MÚA AV ČR, *Visual traces of Czechoslovak Orientalists in the interwar period*), věnovaný ne tolik budovám jako ostatní příspěvky, ale spíše osobní životní úrovni československých akademiků v meziválečné době na příkladu pražských orientalistů.

Další ohlášené příspěvky poznamenala online forma konference v tom smyslu, že autoři své příspěvky raději přislíbili jen v písemné formě pro případné vydání. Celé symposium se uskutečnilo bez technických problémů, byť bylo zřetelné, že jeho

účastníci, i účastníci dalších částí konference, se této formě komunikace teprve učí. O celé konferenci to bohužel konstatovat nelze, asi dvouhodinový výpadek v úterňím odpoledni narušil řadě kolegů jejich připravené prezentace.

V rámci symposia *Diplomacy and Images in Science – Visualizing Enviromental Crisis* vystoupila ještě Doubravka Olšáková (ÚSD AV ČR) s příspěvkem *Think Globally, Act Locally: How Brontosaurus, a Prehistoric Animal, Became a Symbol of limits to Growth and Mass Environmental Movement in Communist Czechoslovakia*.

Distanční konference nejsou příliš komfortní formou setkávání, jak ukázal i celý následující rok, kdy to byla jediná možná forma vizuální akademické komunikace. Nezbyvá než věřit, že další velká konference, ohlášená Evropskou společností pro dějiny vědy a techniky do Bruselu na září 2022, již proběhne tradiční, staletými prověřenou formou prezenční.

PETR SVOBODNÝ – MILADA SEKYRKOVÁ

Společná konference HSS (History of Science Society) a SHOT (Society for History of Technology) se uskutečnila v říjnu 2020 virtuálně

Americké společnosti HSS a SHOT pořádají svá výroční jednání tradičně na podzim. Čas od času se setkání uskuteční společně v jednom městě pro více takových společností. HSS (Společnost pro dějiny vědy, založená Georgem Sartonem) taková setkání pořádá např. se společností pro filosofii vědy (PSA, Philosophy of Science Association)

a také s BSHS (Britskou společností pro dějiny vědy) a CSHPS (Kanadskou společností pro dějiny a filosofii vědy). Setkání proběhla např. v roce 2012 ve Filadelfii a v roce 2016 v Torontu.

Výroční konference SHOT se od roku 1992 jednou za čtyři roky vydává se svou konferencí do světa, tedy nejprve do Evropy (v roce 1992 se výroční konference konala v Uppsale, v roce 1996 v Londýně, v roce 2000 v Mnichově, v roce 2004 v Amsterdamu, v roce 2008 v Lisabonu, v roce 2012 v Kodani) a později i do Asie (konference v roce 2016 se uskutečnila v Singapuru.).

V roce 2011 proběhla výroční setkání obou společností (HSS a SHOT) v Clevelandu (Ohio), další bylo naplánováno na rok 2020 a mělo se uskutečnit v New Orleans (Louisiana).

Když se v roce 2019 vydala HSS se svou výroční konferencí do Evropy, konkrétně do nizozemského Utrechtu, loučili se účastníci často s tím, že se za rok sejdou v New Orleans. Na jaře však bylo vše jinak a společnosti se vzhledem k očekávané obtížnosti cestování do USA dohodly na uspořádání virtuálního fóra a přesunu plánované velké konference na rok 2021.

Virtuální fórum proběhlo od 8. do 11. října 2021. Formát takové konference a problém hledání správné místnosti ve virtuálním prostoru jistě dnes, po roce takového fungování, již není potřeba rozebírat. Orientaci v čase během konference, již se účastníci vědci nejen ze všech časových zón USA, ale i z řady jiných zemí, usnadnila časomíra umístěná na stránkách konference, která ukazovala, kolik hodin je podle programu a kolik v té které časové zóně. Oproti některým jiným konferencím se tato navíc nesla ve znamení náhražky té velké, skutečné, konference, která byla, podobně jako olympiáda, odsunuta až na rok 2021. Každá ze společností přistoupila k organizaci trochu jinak a akce proběhla ve formě dvou paralelních konferencí: HSS 2020 Virtual Forum, konané v původně plánovaném termínu od 8. do 11. října, a o den kratší SHOT 2020 Virtual Forum od 8. do 10. října 2020. Příčinou kratšího jednání společnosti SHOT byla patrně skutečnost, že poslední den měl být věnován takzvaným SIG – Special Interest Groups, skupinám sdružujícím

zájemce o specifické podobory dějin techniky (dějiny počítačů, environmentální dějiny, ženy v historii techniky a další), které tato svá jednání zpravidla zrušily nebo odložily a uskutečnily jen tradiční neformální setkávání, dříve spojené se snídaněmi či obědy, jež byly otevřené i nečlenům předmětných skupin.

V rámci konference HSS proběhly čtyři plenární přednášky, 20 sekcí a kulatých stolů a řada drobných setkání, jako např. setkání neformálního sdružení Forum for the History of Mathematical Sciences, která se dříve na výročních zasedáních konala během snídaní, obědů či večeří. Proběhlo i předání cen za rok 2020. Sartonovu medaili získal James Bennett, s nímž byla během online konference uspořádána debata s názvem Museums and Instruments in the History of Science (muzea a přístroje v historii vědy).

I společnost SHOT se snažila do digitálního formátu převést formát jednání tak, jak bývalo zvykem při osobním setkávání včetně společenských akcí. Uskutečnila se tedy i setkání doktorských studentů, takzvané snídaně. V režii SHOT byla také organizace několika společných sekcí HSS a SHOT včetně společné plenární přednášky.

Zorganizované „virtuální fórum“ bylo důstojnou náhražkou živé konference a bylo také příležitostí pro sdílení zážitků z pandemického roku 2020, který pro řadu vědců znamenal nutnost zrušit plánované studijní cesty, jakož i prostor pro reflexi toho, co nám přináší osobní neformální setkávání u kávy a zda a jak je možné tato setkávání nahradit akcemi ve virtuálním prostoru.

HELENA DURNOVÁ